

**А.М. ПОДОЛЯКА
П.М. ЛІСОВСЬКИЙ
Ю.П. ЛІСОВСЬКА**

НЕЙРОБІОЛІНГВІСТИКА: ЗАГРОЗИ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ

Навчальний посібник

Київ
Видавництво Ліра-К
2021

УДК 004.946.5.056:316.64](075.8)

П44

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої Ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 30 травня 2018 року)*

Рецензенти:

Макаренко О.М. – доктор медичних наук, професор;

Гриценко В.Г. – доктор юридичних наук, професор;

Цимбалюк В.С. – доктор юридичних наук, професор;

Недюха М.П. – доктор філософських наук, професор.

Подоляка А.М., Лісовський П.М., Лісовська Ю.П.

П44 Нейробіолінгвістика: загрози та правовий захист : навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 222 с.

ISBN 978-617-520-118-3

У навчальному посібнику розкрито актуальні питання нейробіолінгвістики як всебічного суспільного явища. За цих умов маніпуляція, свідомість та мова відіграють важливу лексико-семантичну роль в аналізі і узагальненому підході до визначення змісту поняття «нейробіолінгвістика». Визначено необхідні механізми нейробіолінгвістичного впливу на людину, серед яких акцентовано увагу на соціогенну модель впливу на структуру свідомості. Окреме визначальне місце посідає кібербезпековий вимір особи, держави та суспільства, в якому здоров'я людини та громадянина є ціннісним капіталом.

Навчальний посібник розраховано на науковців, викладачів, студентів, курсантів, співробітників спецслужб та широке коло читачів.

УДК 004.946.5.056:316.64](075.8)

ISBN 978-617-520-118-3

© Подоляка А.М., Лісовський П.М.,
Лісовська Ю.П., 2021

© Видавництво Ліра-К, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
------------------------	---

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ НЕЙРОБІОЛІНГВІСТИКИ

1.1. Аналіз і узагальнення підходів до визначення змісту поняття «нейробіолінгвістика»: маніпуляція, свідомість, мова	7
1.2. Соціальні та гносеологічні корені нейробіолінгвістики.....	21
1.3. Раціональні та ірраціональні фактори нейробіолінгвістики.....	35
<i>Контрольні запитання</i>	47
<i>Теми рефератів</i>	47

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ТА МЕХАНІЗМИ НЕЙРОБІОЛІНГВІСТИКИ

2.1. Механізми нейробіолінгвістичного впливу на людину	48
2.2. Соціогенна модель впливу на структуру свідомості	87
2.3. Ідеологія в системі механізмів нейробіолінгвістики	83
<i>Контрольні запитання</i>	95
<i>Теми рефератів</i>	95

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ МЕТЕОПОЛЯ В НЕЙРОБІОЛІНГВІСТИЦІ

3.1. «Ядерна семантика» у феноменальній свідомості: генокосмічна риторика	96
3.2. Роль сучасних радіочастот у нейробіолінгвістиці: транс-медіа комунікації	103
3.3. Латентні інформаційні війни в нейробіолінгвістиці.....	106
3.4. Кібербезпека як космічна фрактальність у нейробіолінгвістиці	122
<i>Контрольні запитання</i>	130
<i>Теми рефератів</i>	130

**РОЗДІЛ 4. НЕЙРОБІОЛІНГВІСТИЧНІ ПРАКТИКИ
В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

4.1. Система комунікації в контексті нейробіолінгвістики: концептуальний аналіз методів та прийомів.....	131
4.2. Інтернет-технології та інші засоби маніпуляції свідомістю в нейробіолінгвістиці: консцієнтальна зброя..	142
4.3. Освіта та наука України як інструменти протидії спекулятивним маніпуляціям у нейробіолінгвістиці.....	163
<i>Контрольні запитання</i>	180
<i>Теми рефератів</i>	180

**РОЗДІЛ 5. КІБЕРБЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ОСОБИ,
ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА
У НЕЙРОБІОЛІНГВІСТИЦІ**

5.1. Правове забезпечення воєнної безпеки у нейробіолінгвістиці	181
5.2. Трансформація людини як нейробіолінгвістична система клонування	183
5.3. Захист прав та свобод людини та громадянина в нейробіолінгвістиці: синтетичні бактерії та вироблення білків.....	191
5.4. Здоров'я людини та громадянина як ціннісний капітал у нейробіолінгвістиці	200
<i>Контрольні запитання</i>	20
<i>Теми рефератів</i>	209

ВИСНОВКИ	210
-----------------------	-----

СПИСОК ОСНОВНИХ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	214
--	-----

ПЕРЕДМОВА

Всебічний і ґрунтовний аналіз феномена нейробіолінгвістики зумовлений цілою низкою причин філософсько-світоглядного, соціально-психологічного, суспільно-правового, духовно-культурного, науково-теоретичного характеру.

Проблема самовизначення особистості, групи, спільноти є необхідною і традиційною передумовою для фундаментального осягнення природи нейробіолінгвістики як науки про свідомість, мову та культуру. Це стає особливо нагально в переломні епохи, коли вичерпують себе усталені принципи людської життєдіяльності й об'єктивно загострюється інтерес до цілей діяльності.

За сучасних умов нестабільності соціальних процесів, що розвиває нейробіолінгвістику, стрімко зростають процеси маніпуляції свідомістю, оскільки всі нагальні проблеми – в «головах» людей.

Відтак, переосмислення людського життя в новому історичному контексті постає актуальною проблемою сучасної цивілізації, в якій відбувається трансформація нейробіолінгвістичного феномену як складного суспільного явища, так і загалом його соціокультурних форм. За таких обставин виникає потреба в напрацюванні нових теоретичних, методологічних та соціально-правових засобів аналізу нейробіолінгвістики. Глибоке осмислення її сутності, структури, механізму у сучасному суспільстві дає змогу осягнути проблему в цілому.

Розгортання негативних тенденцій розвитку сучасного суспільства, включаючи й нейробіолінгвістичні технології, ставить людську спільноту перед екзистенційною загрозою для самого її виживання. Тому актуальною постає проблема створення дієвої системи соціально-психологічного захисту в сучасному інформаційному суспільстві.

У філософській, соціологічній, правовій та психологічній літературі проблемам розмаїття нейробіолінгвістичних проявів людської свідомості в контексті протидії спекулятивним маніпуляціям присвячено чимало наукових розвідок. Однак саме розмаїття цих досліджень акцентувалось переважно на якихось окремих аспектах. Це свідчить про необхідність системного соціально-філософського та правового аналізу даного феномену, що дозволить охарактеризувати нейробіолінгвістику як цілісне утворення та виявити її багатовимірну роль у розвитку сучасного суспільства.

Підвалини для феномену нейробіолінгвістики були закладені в річищі філософії історії з XVIII – першої половини XIX ст. побудовою концепцій «духу народу» такими мислителями, як Дж. Віко, І. Кант, І. Гердер, Й. Фіхте, Л. Фейєрбах, Г. Гегель, а також К. Маркс «ідеологія як перетворена свідомість», в кінці XIX ст. – на початку XX ст. дослідження продовжуються у річищі традиції вивчення «психології народів», які започатковані з XVIII ст. Дж. Локком, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, і представлені вченням З. Баумана «індивідуалізоване суспільство», Г. Лебона «психологія мас»; психоаналізом З. Фрейда, Е. Фромма, теоріями «тоталітарної», масової свідомості (Х. Арсенда, Г. Маркузе, Х. Ортега-і-Гассет) та колективного несвідомого і його архетипів К. Юнга. Значним вкладом є концепція духу А. Грамші, мозаїчна культура А. Моля, теорії комунікативної свідомості М. Бубера, Ю. Габермаса, К. Ясперса, ідеологізованої свідомості К. Леві-Строса, Н. Лумана, нормативної свідомості культури та цивілізації О. Шпенглера, А. Тойнбі. В розумінні нейробіолінгвістики як особливої соціальної дії автори спираються на класичні теорії соціальної дії та раціональності М. Вебера, Т. Парсонса, а також соціального впливу Дж. Тернера.

В історії розвитку української соціокультури феномени, дотичні до нейробіолінгвістики, розглядали Г. Скоровода, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський та інші.

Серед сучасних українських дослідників, які тією чи іншою мірою досліджували дану проблему, можна назвати таких відомих вчених, як В. Андрущенко, В. Баранівський, Л. Губерський, В. Гриценко, С. Кримський, М. Курко, В. Курило, В. Литвиненко, О. Макаренко, І. Надольний, М. Недюха, М. Ожеван, В. Остроухов, А. Подоляка, Г. Почепцов, І. Степаненко, В. Цимбалюк, О. Шевченко.

Означеною проблематикою займалися такі сучасні зарубіжні дослідники як Г. Грачов, О. Доценко, Ю. Єрмаков, В. Іноземцев, І. Мельник, П. Туревич. Соціально-філософський та правовий аспект феномену нейробіолінгвістики відображено у працях Н. Линматиса та С. Кара-Мурзи.

Незважаючи на досить великий обсяг літератури, повноту і системність досліджень феномену нейробіолінгвістики, цю тему ніяк не можна вважати вичерпаною.

Від авторів

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ НЕЙРОБІОЛІНГВІСТИКИ

1.1. Аналіз і узагальнення підходів до визначення змісту поняття «нейробіолінгвістика»: маніпуляція, свідомість, мова

Одним із універсальних понять, що віддзеркалює механізм як явного, так і латентного (прихованого) примусу, слугує нейробіолінгвістика, в якій критеріальною основою є маніпуляція (від лат. *manipulus* означає рука, робот, механізм). Серед дослідників немає єдиного підходу до визначення терміну «нейробіолінгвістика» як науки про маніпуляцію, свідомість та правову культуру. У Оксфордському словнику англійської мови, зокрема маніпуляція, (*manipulation*) в загальному розумінні визначена як виконання руками складної дії, що потребує вправності, вміння тощо. Наприклад, в медицині – це рефлексотерапія, діагностика, лікувальні процедури, оперування тощо. Термін «маніпуляція» використовується і в техніці. Тут він розглядається як дія з механізмами, що здійснюється за допомогою рук. В міру ускладнення різних механізмів (важелів) технічного призначення маніпуляторами стали називати імітатори або штучні замітники рук: спеціальні пристрої для складного пересування предметів з дистанційним управлінням. Наприклад, для завантаження стержнів з ядерним паливом.

В переносному значенні Оксфордський словник визначає маніпуляцію як «акт впливу на людей або управління ними або речами з «ловкістю», особливо з деструктивним підтекстом, як приховане управління або обробка». Саме в такому лексико-семантичному навантаженні нейробіолінгвістичного поля слово «маніпуляція» підмінило в політичному словнику раніше існуючий термін «макіавелліанізм» [46, с. 93].

Можна назвати дві причини такої заміни, де, по-перше, відбулося переміщення основного акценту з оцінюючого погляду на технологічний при підході до даного феномена. А по-друге, розширилось коло явищ, до яких став відноситися термін «маніпуляція» – йдеться вже не стільки про якості окремих політичних лідерів, а скільки про діяльність цілих інститутів і державних утворень. Означений термін широко використовується у засобах масової інформації, у розробці політичних сценаріїв та нейробіолінгвістичному програмуванні свідомості.

При цьому, маніпуляція є нейролінгвістичним способом функціонування впливових інформаційних систем. Як зазначає Н. Костенко, «у випадку прирівнювання масової комунікації до пропагандистського процесу», вона є найбільш показовим зразком «маніпуляторських процедур суб'єкта», який привертає аудиторію до контакту [45, с. 140].

На наш погляд, під маніпуляцією в контексті нейробіолінгвістики необхідно розуміти певні способи суспільного впливу на людину, керування нею за допомогою засобів масової інформації, економічних, політичних, соціальних та інших засобів з метою нав'язування відповідних ідей, цінностей, форм поведінки тощо. Причому цей нейробіолінгвістичний вплив (як особливий стан, в якому поведінка одного суб'єкта змінюється діями іншого) досить часто є латентним (прихованим) для того, на кого він спрямований. Іншими словами, маніпулювання в нейробіолінгвістиці являє собою систему засобів ідеологічного й духовно-психологічного впливу на свідомість задля спрямування їх у заданому напрямку.

Предметне дослідження нейробіолінгвістики умовно поділено на два напрями: 1) соціальна складова: (в межах соціальної філософії, соціології, комунікативістики, політичного аналізу розробляються специфіка владних відносин, можливість управління громадською думкою та суспільними настроями, розкривається нейробіолінгвістична сутність засобів масової інформації) тощо; 2) інтраперсональна складова нейробіолінгвістики (дослідження в галузях психології, психотерапії та судової психіатрії).

Маніпуляція як визначальний критерій нейробіолінгвістики дає змогу змінювати бажання відповідно до волі маніпулятора, тому її визначають як форму ненасильницького впливу. З іншого

боку, якщо взяти визначення насилля як «застосування індивідом чи соціальною групою різноманітних форм примусу стосовно інших індивідів чи соціальних груп з метою досягнення чи збереження економічного й політичного панування, завоювання тих чи інших прав чи привілеїв, то маніпуляцію цілком можна розглядати як один із альтернативних шляхів соціального контролю та панування» [43, с. 356].

В західній літературі, починаючи з 60-х років ХХ століття, розглядались дві проблеми: перша присвячувалася розвінчуванню нейробіолінгвістичної сутності засобів масової інформації (в радянській літературі при цьому додавались епітети «буржуазних» або «імперіалістичних»); друга торкалася практики «очищення мозку» в «застінках спецслужб Китаю і СРСР», з якою зіткнулися учасники війн на корейському півострові та у В'єтнамі.

В психологічній літературі термін «нейробіолінгвістика» має три значення: перше взяте із техніки і використовується в генній інженерії, психології і біомедицині; у другому значенні, що перейшло із етології, з огляду нейробіолінгвістики розуміється «активне переміщення тваринних елементів середовища в кіберпросторі» (в протилежність локомоції – переміщенню в просторі самих тварин); у третьому значенні означений термін вживається в політологічних працях в контексті міжособистісних стосунків [25, с. 21].

Сьогодні переносне значення нейробіолінгвістики актуалізується основним змістом цього поняття. В своєму переносному значенні нейробіолінгвістика має достатньо потужну інтеграцію та диференціювання в лексико-семантичному полі навантаження, що методологічно продукує: маніпулятивний вплив, психологічну маніпуляцію, маніпулювання (в тому числі, маніпулювання в політиці; маніпулювання суспільною думкою, суспільною свідомістю), міжособистісні маніпуляції, соціально-політичні маніпуляції особистістю.

Таким чином, як зазначають дослідники, термін «маніпуляція» був перенесений із одного семантичного контекста в інший як «метафора» [25, с. 154].

Поняття нейробіолінгвістики (що має цілу гаму термінологічних еквівалентів і смислових синонімів), яке акумулює факт певних стратегій у політиці, економіці та бізнесі, є дискусійним

за змістом. При цьому слід розмежовувати предикати судження щодо суб'єкта (зловмисний чи добромисний намір), враховуючи дуалізм поняття «маніпуляція» (управління, керування, трансформація, програмування, зомбування, прогнозування), що містять у собі суб'єктно-об'єктні складники – «маніпулювальний» (керуючий) та «маніпульований» (керований). Ці визначення «ядерної» семантики виражають детерміноване навантаження в широкому колі соціально-філософських досліджень, однак залишаються концептуально невирішеними. Це зоразу призводить до певних теоретичних схибів, методологічних непорозумінь і неузгодженостей при здійсненні сучасних інформаційних технологій як засобу керування свідомістю (виборчі, рекламні технології, нейролінгвістичне програмування і т. ін.).

В залежності від відношення до адресата як до об'єкта або суб'єкта і рівня його активності виділяються в нейробіолінгвістиці основні стратегії впливу: імперативна (пасивний об'єкт), маніпулятивна і розвиваюча (суб'єкт – суб'єктивний підхід). При цьому варто відзначити в нейробіолінгвістиці маніпулятивну стратегію, де активність адресата розглядається лише як фактор, що потребує відповідних методів впливу для появи змін в його психіці, трансформації (модифікації) поведінки суб'єкта маніпуляції.

В межах маніпулятивного підходу щодо нейробіолінгвістики розроблена найбільша кількість спеціальних теорій впливу (як особливого стану комунікативної взаємодії в міжособистісних стосунках), що ґрунтуються на ідеї активності і цілісності психічного функціонування людини. Відтак, «численні експериментальні дослідження і соціальна практика свідчать, що більш досконале знання і більш глибоке проникнення в інтимні механізми психічної природи не означають того, що ці наукові відкриття будуть використовуватися на благо людини. Часто, навпаки, це безпосереднім чином використовується у відповідних засобах і методах контролю свідомості і поведінки людей, маніпулювання психікою» [24, с. 7].

Нейробіолінгвістика у своїй корневій основі містить такі пріоритетні **різновиди, як міжособистісні і масові маніпуляції**. У першому випадку для їх здійснення маніпулятори вдаються до певної техніки, тобто набору маніпулятивних прийомів, що працюють на міжособистісному рівні як нейробіолінгвістичне

продукування індивідом *ідентичної свідомості*. У власному розумінні *основний концепт ідентичності* є атрибутом (приналежністю) особистісної саморефлексії.

У другому випадку на допомогу нейробіолінгвістиці приходять маніпулятивні технології, що передбачають, по-перше, укорінення в свідомості під виглядом об'єктивної інформації латентного (прихованого), але бажаного для певних груп змісту; по-друге, вплив поведінки одного індивіда, що певною мірою змінює поведінку іншого в процесі комунікативної взаємодії; по-третє, реалізацію прихованих цілей, досягнення яких суб'єкт пов'язує із допомогою внутрішньої позиції. При такому маніпулюванні превентуються (упереджуються) уявлення про відповідні сторони людської життєдіяльності, свідомість «блокується» від соціальної та політичної дійсності, і певною мірою втрачається можливість усвідомлено реагувати на здійснюваний на неї вплив.

У соціологічному словнику нейробіолінгвістична маніпуляція трактується як «шахрайська витівка, виверт, підтасовка фактів, махінація, фокус; складний прийом у фізичній (ручній) праці, що вимагає ретельної чіткості» [63, с. 95].

Кожен з нейробіолінгвістичних аспектів наведеного визначення відображає характерні особливості природи нейробіолінгвістики і виступає важливим у нашому подальшому аналізі і узагальненні підходів до визначення змісту поняття «нейробіолінгвістика». Саме в першому тлумаченні як сукупність нейробіолінгвістичних способів соціального впливу, що передбачають «махінації» з соціальною інформацією, маніпуляція має виступати предметом філософсько-правового дослідження; друге і третє значення цього поняття доповнюють його трактування.

Чи не вперше термін «маніпуляція» в контексті нейробіолінгвістики як параметр філософського аналізу був виділений та обґрунтований Ю. Хабермасом у рамках його теорії комунікативної дії [113, с. 73]. У контексті нейробіолінгвістичного осягнення маніпулятивних впливів у суспільних взаємодіях постає особливе витлумачення Хабермасом класичної феноменологічної концепції життєвого світу, що інтегрована в його систему «комунікативної філософії». Життєвий світ як взаємопов'язаність норм та цінностей, які визнаються індивідами і супроводжують їхні дії та вчинки, трактується Хабер-

масом в поєднанні з інституціональними механізмами суспільства. Поширення суперечностей між системами цілераціональної дії, орієнтованої на результат, та комунікативної дії, орієнтованої на порозуміння, призводить до раціоналізації життєвого світу, що може мати негативні наслідки. Такими наслідками є проникнення у сферу життєвого світу різними шляхами функцій та імперативів господарювання і влади [113, с. 74].

Таким чином, при цьому небезпека полягає в можливості посилення частки стратегічно скерованих дій у суспільній взаємодії. Хоча доробок Ю. Хабермаса не містить безпосередніх досліджень феномена маніпуляції, та в тлумаченні дослідником багатьох комунікативних процесів чітко окреслена проблема маніпуляції як одного з різновидів соціальної дії.

Варто в контексті нейробіолінгвістики як складного всебічного явища навести ще одне визначення маніпуляції, що розкриває суть даного явища: маніпуляція – це «прихований вплив на здійснення вибору» [25, с. 155]. Маніпулюючий (комунікатор), вступаючи в комунікацію з маніпульованим (реципієнтом), у процесі створення та через посередництво іміджу або комунікативних дій за допомогою певних заходів та прийомів має на меті приховано вплинути на вибір дій аудиторії і досягнути певної власної мети. Прихований характер маніпуляції розкриває ще одну характерну особливість цього явища – це дворівневий характер його здійснення у двох взаємопов'язаних площинах комунікації. Перша, демонстрована реципієнту, – це змодельований комунікатором інформаційний потік, який у певному руслі представляє йому зміст комунікації. Друга, прихована площина комунікації, що ретельно маскується за допомогою першої, відображає справжні, реальні цілі та фактичне запровадження маніпуляції свідомістю.

Маніпуляція як процес має такі *ознаки*:

- 1) вплив (розуміння особливого стану суб'єктів у комунікативній взаємодії);
- 2) встановлення відносин з реципієнтом для досягнення своїх цілей;
- 3) латентний (прихований) примус як спосіб соціального управління;
- 4) використання сили, знання, таємниці тощо як основи влади;

5) спонукання, привнесення мотиву до будь-яких вчинків, які окреслюють суб'єктивне ставлення реципієнта до своєї діяльності;

6) майстерність (мистецтво) застосування [63, с. 121].

Всі ці нейробіолінгвістичні характеристики значною мірою присутні в актах маніпуляції і становлять її суттєві риси. Можна навести ще одне розуміння маніпуляції як дії, спрямованої на «прибирання до рук» іншої людини, здійснюваної так майстерно, що у неї створюється ілюзія, що вона сама управляє поведінкою» [25, с. 156]. Це нейробіолінгвістичні поняття маніпуляції, побудоване на змістовній стереотипізації поведінки, значною мірою відображає психологічний аспект як основного чинника маніпуляції, однак визначення «ілюзії» є суттєвим: мета комунікатора – маніпулятивно створити немовби «вільний» вибір аудиторії на свою користь. У цьому випадку нейробіолінгвістична специфіка маніпуляції полягає в тому, що, використовуючи психологічні механізми маніпуляції, комунікатор вимушений діяти, насамперед, у соціальному середовищі, маніпулюючи, в тому числі, соціальними характеристиками та створюючи іншу реальність, яка відповідає цілям маніпулятора. Звичайно, існують нейробіолінгвістичні випадки інструментального використання маніпуляцій, наприклад у педагогічній діяльності, які носять суспільно-схвальний характер і мають позитивні наслідки як творча праця у вигляді сугестії.

У свою чергу, нейробіолінгвістика передбачає осмислення феномена влади, яку соціальна філософія, соціологія розглядають зазвичай у засібних термінах домінації, підпорядкування та соціального контролю. Навіть коли мова йде про поведінку окремого автономного суб'єкта, опосередковано пов'язану з певним соціальним контекстом, то й у цьому разі його позиція може бути охарактеризована за ознаками домінування або підпорядкування. Натомість, відповідно, підпорядкований або домінуючий інший суб'єкт може бути присутній опосередковано, невидимо, умовно.

У владному контексті взаємин їхня нейробіолінгвістична сторона зазвичай постає як очевидніша. Це, зокрема, виявляється у помітно більшій кількості термінів, що означають різні види й форми домінування у маніпулятивному річизі нейробіолінгвістики: панування, керівництво, лідерство, перевага, вищість, зверхність тощо. При цьому в нейробіолінгвістиці очевидна *потреба*

та інтереси того, хто маніпулює, мати іншого суб'єкта як об'єкта маніпулювання означає нейробіолінгвістику як залежність домінантної сторони від підпорядкованої, що є діалектично взаємопов'язаними полюсами одного цілісного простору.

Як вважає німецький філософ Ф. Ніцше, «явище влади веде до визнання її за іманентну властивість кожної живої істоти» [68, с. 69], що взаємодіє з оточенням і в цій взаємодії намагається утвердити власне існування, задовольнити свої *потреби як соціогенне явище*, дотримати власних *інтересів*, захиститися від конкурентних впливів інших істот.

Таким чином, у контексті нейробіолінгвістики влада постає загальною інтенцією, прагненням комунікатора встановити контроль над об'єктом впливу, «примушуючи», а точніше, зумовлюючи його діяти особливим чином, потрібним автору маніпуляції. «Примус» тут узятий в лапки, оскільки Н. Луман принципово розводив ці поняття, приписуючи першому функцію насилля в той час, коли влада є скерованою на управління власним вибором реципієнта, а не на його здійснення: «У своєму крайньому варіанті примус зводиться до застосування фізичного насилля, і тим самим до підміни своїми діями дій інших людей, які влада не в змозі викликати... Примус означає відмову від переваг символічної генералізації, відмову від того, щоб керувати селективністю партнера. В ході здійснення примусу той, хто практикує його, бере на себе функцію селекції та прийняття рішень. У більшості випадків можна говорити про те, що до насильства вдаються від нестачі влади» [52, с. 141].

Отже, згідно з цим порівнянням примусу і влади як комунікаційних характеристик у маніпулятивному річищі нейробіолінгвістики, влада найбільш близька до маніпулювання з точки зору орієнтації на управління вибором реципієнта, не заміщуючи цю дію загалом.

Нейробіолінгвістична маніпуляція як владне устремління організовує умови комунікації таким чином, щоб реципієнт сам приймав потрібні комунікатору рішення. Іншими словами, тому, хто здійснює маніпуляцію, не потрібний контроль над свідомістю реципієнта як такий. Маніпулятора цікавить, насамперед, контроль над комунікативною системою, в якій знаходиться аудиторія. З цього нейробіолінгвістичного явища випливає, що маніпуляція,

хоч і здійснюється приховано (явна маніпуляція буде управлінням), може цілком усвідомлюватись реципієнтом, і зумовлювати його думки та дії.

У контексті нейробіолінгвістики з'ясування потребує поняття «*імідж*», що є визначальною категорією для таких систем знань, як паблік рілейншнз та іміджелогія. Узагальнимо існуючі визначення: імідж – це «сукупність особистісних ознак «актора» маніпуляції (притаманних або не притаманних йому в реальності), які демонструються або приписуються йому та скеровуються на реципієнта» [63, с. 112].

Імідж у цьому тлумаченні є соціально сконструйоване утворення, що складається з системи компонентів, які формують образ об'єкта. Серед них можна виділити статусні ознаки, пов'язані з професією, родом занять, освітою, сімейним станом, стратифікаційними переміщеннями об'єкта, оціночні вектори особистісних якостей тощо, що визначаються соціальною структурою.

Згідно з відповідними статусними ознаками імідж виступає втіленням нейробіолінгвістичних маніпуляцій, оскільки є інформаційним потоком, що скеровується на реципієнта з метою створення бажаних уявлень про актора маніпуляції. З'ясування співвідношення іміджу та маніпуляції в нейробіолінгвістиці розкриває специфічні особливості маніпуляції: з одного боку, імідж може слугувати базою упередження та ускладнення маніпуляції. Імідж – це нейробіолінгвістичний образ, що відображає, зокрема, й реальні риси особи чи інституції; з іншого боку, – імідж є загальним способом маніпуляції, тобто комунікатор у ньому свідомо створює ті ознаки, які необхідні для маніпулятивного впливу.

Отже, імідж задля нейробіолінгвістичного здійснення маніпулятивних впливів вимагає постійного корегування та зміни. Створення реально діючого з точки зору маніпуляцій іміджу вимагає ретельного відстеження інформаційного поля, яке нейробіолінгвістично склалось на час (момент) маніпуляції.

Наступною категорією в нейробіолінгвістиці, яка у співвідношенні з маніпуляцією також вимагає свого окреслення, є *риторика*. Це поняття часто вживається в публікаціях у значенні, близькому до маніпуляцій [85, с. 175], і тому потребує уточнення. В семіотиці це поняття відображає емотивний рівень здійснення